

Budovat ráj ~~~~~

Bourat peklo

Odraz totality v utopii,
dystopii a dieselpunku

Budovat ráj ~~~~~ Bourat peklo

Odraz totality v utopii,
dystopii a dieselpunku

PŘEMYSL KREJČÍK

Plzeň 2023

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI**

Budovat ráj – Bourat peklo

Odras totality v utopii, dystopii a dieselpunku

Přemysl Krejčík

Recenzenti:

PhDr. Antonín Kudláč, Ph.D.

dr. hab. Aleksandra Pająk, prof. UO

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí
Západočeské univerzity v Plzni.

Jazykové korektury: Hana Roubalová

Grafický návrh obálky: Anastasia Vrublevská

Typografická úprava: Jakub Pokorný

Vydala:

Západočeská univerzita v Plzni, Univerzitní 2732/8, 301 00 Plzeň

Vytiskl:

Polypress s.r.o., Truhlářská 486/15, 360 17 Karlovy Vary

První vydání, 288 stran

Pořadové číslo: 2392, ediční číslo: 55-075-23

Plzeň 2023

ISBN 978-80-261-1180-1

ISBN 978-80-261-1181-8 (online ; pdf)

© Západočeská univerzita v Plzni, 2023

Poděkování

Rád bych vyjádřil vděk doktoru Antonínu Kudláčovi, který ochotně četl a připomínkoval rukopis této monografie a poskytl mi množství nezbytných nenahraditelných rad a postřehů k mému bádání. Za cenné poznámky k rukopisu děkuji také doktorce Tereze Dědinové a profesorce Aleksandře Pająk.

Děkuji taktéž spisovatelům, kteří ochotně odpovídali na mé dotazy stran jejich tvorby a poskytli mi tak nedocenitelný zdroj informací.

Speciální poděkování patří institucím, bez kterých by monografie nevznikla: Trinity College Dublin, The University of Melbourne, Alma Mater Studiorum Università di Bologna, Univerzita Pardubice, Západočeská univerzita v Plzni.

Autor

Anotace

Monografie *Budovat ráj – Bourat peklo* zkoumá obrazy totalitarismu a diktatur dvacátého století projevující se v dílech fantastické literatury, která do jisté míry stále ještě stojí na okraji vědeckého bádání. Zaměřuje se především na odrazy komunistické ideologie v dystopické (včetně kyberpunkové) a utopické literatuře, zároveň na předobraz komunistické ideologie ve starší utopistické literatuře a také na reflexi nacistické ideologie v literatuře dieselpunkové. Cílem je nalézt kontinuitu vývoje zmíněné reflexe v literární fantastice a zachytit její vývoj v průběhu dvacátého století s přesahy až k literatuře barokní a ze druhé strany v přesahu do současnosti. Kniha je rozdělena do čtyř částí, přičemž první pokládá teoretická a historická východiska, následující část reflektuje bohatou tradici utopistického psaní a zejména pak jeho transformaci ve dvacátém století. Další část je věnována otázkám identity jednotlivce v dystopiích druhé poloviny dvacátého století s přihlédnutím k obratu v dystopickém psaní v osmdesátých letech dvacátého století, v němž dochází k rozvoji kyberpunku. Závěrečná část reflektuje předobrazy žánru dieselpunk zaměřujícího se na fašistickou, nacistickou (a okrajově též komunistickou) totalitu a také prezentuje současnou podobu angloamerického, českého, ruského a polského dieselpunku s přihlédnutím k projevům žánru v dalších literaturách, případně ve výtvarném umění.

Klíčová slova

totalita, totalitarismus, fantasy, science fiction, fantastická literatura, komunismus, fašismus, nacismus, utopie, vesmírná utopie, dystopie, dieselpunk, kyberpunk

Annotation

Build Paradise – Tear Down Hell: Reflections of Totality in Utopia, Dystopia and Dieselpunk

The monograph *Building Paradise: Tear Down Hell* explores the images of totalitarianism and dictatorships of the twentieth century manifested in works of fantastic literature, which to some extent still stand on the margins of scholarly inquiry. It focuses primarily on the reflections of communist ideology in dystopian (including cyberpunk) and utopian literature, while also looking at the pre-figuring of communist ideology in older utopian literature, and the reflection of Nazi ideology in dieselpunk literature. The aim is to find the continuity of the development of the above-mentioned reflection in literary fiction and to capture its development during the twentieth century with overlaps to Baroque literature and, on the other hand, overlaps to the present. The book is divided into four parts, with the first laying the theoretical and historical groundwork, and the following part reflecting on the rich tradition of utopian writing and especially its transformation in the twentieth century. The next section is devoted to questions of individual identity in the dystopias of the second half of the twentieth century, taking into account the turn in dystopian writing in the 1980s, which saw the development of cyberpunk. The final section reflects on the precursors of the dieselpunk genre, focusing on fascist, Nazi (and, marginally, communist) totalitarianism, and also presents the contemporary form of Anglo-American, Czech, Russian and Polish dieselpunk, taking into account the genre's manifestations in other literatures and, where appropriate, in the visual arts.

Keywords

totalitarianism, totalitarianism, fantasy, science fiction, fantastic literature, communism, fascism, nazism, utopia, space utopia, dystopia, dieselpunk, cyberpunk

Poznámka

Vlastní jména převáděná z cyrilice (ruštiny, případně ukrajinštiny) uvádíme v podobě, ve které jsou běžná v českém kontextu (např. Jevgenij Zajmatin). Výjimku tvoří ta jména, která se doposud v českojazyčném prostředí nevyskytovala (např. Maria Chepurina). Ta uvádíme podle úzu transliterace běžné v anglojazyčném prostředí, a to z toho důvodu, že některé z uváděných osob vystupují i v anglojazyčném prostředí (zejména online), kde v této podobě svá jména sami uvádí (např. Nikolay Yeliseyev), a na rozdíl od českojazyčného prostředí můžeme jejich anglickou transliteraci považovat za již ustálenou. U jmen doposud v českém prostředí neadaptovaných volíme tedy tento sjednocující úzus, a to i v případě, že se jedná o jména příliš často se nevyskytující ani v anglojazyčném prostředí (např. Igor Nikolaev).

Z důvodu, že mnoho z uvedených jmen nemá ustálenou transkripci do latinky, uvádíme je taktéž v závorce v původním zápisu (zpravidla cyrilicí). U ostatních jmen, která ustálenou formu v latině mají, uvádíme v závorce původní podobu jména pro sjednocení zápisu v celé knize.

Některé části kapitol „Totalita jako politický koncept“ a „Krise identity a její projevy v dystopiích“ byly v upravené podobě začleněny do samostatné studie: KREJČÍK, Přemysl. Hledači vlastní totožnosti. Jedinec a totalita v zrcadle české science fiction v období komunistického režimu. In: KUDLÁČ, Antonín K. K. (ed.). *Cestami Mnemosyné: paměť a identita v moderních českých dějinách*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2021, s. 147-175. ISBN 978-80-7560-345-6.

Obsah

Před bouráním i budováním (slova úvodem)	1
Utopie, dystopie, dieselpunk – trojí přístup ke třem žánrovým variantám literární fantastiky	7
Utopie	7
Dystopie	8
Dieselpunk	10
Historická a teoretická východiska	11
Vzpomínky na dvě velké totality dvacátého století a jejich interpretace prostřednictvím literární fantastiky	12
Utopie, dystopie a dieselpunk jako odraz kolektivní (sociální) paměti	14
Jiné v totalitě Stejného	18
Totalita jako politický koncept	22
Totalita a totalitarismus	22
Science fiction jako součást propagandy?	32
Základní kameny totalitarismu v science fiction	35
Vesmírné utopie ve světle utopického socialismu	39
Od moralizování k budovatelskému ideálu	43
Utopický sen socialismu a utopický socialismus	49
Proměna ideje v totalitu	49
Od utopického socialismu k utopické fikci	52
Jednotný svět a jednotný vesmír	60
Utopie raného novověku: Thomas More a Tommaso Campanella jako předvoj komunistických myšlenek?	68
Rudý Mars: Vesmírné utopie počátku dvacátého století	77
Dělnická science fiction Alexandra Bogdanova	77
Únos voyerskými mimozemšťany Metoda Suchdolského	85
Mír a jednota: Vesmírné utopie druhé poloviny dvacátého století v kontextu vesmírných závodů	89

Cesta k rovnosti ve stínu Sovětského svazu	
Vladimíra Babuly	92
Signály z vesmíru	94
Naivní vesmírná utopie Stanisława Lema	103
K mrakům Magellanovým	105
Ikarie XB 1	119
Ivo Štuka: Propagandistickou budoucnost dětem	122
Šest dnů na Luně 1	123
Vesmírná utopie na cestě k dystopii bratrů Strugackých ..	132
Je těžké být bohem	134
Krise identity a její projevy v dystopiích	141
Východ, Západ a krize chápání žánru	
ve veřejném diskurzu	142
O dystopické identitě a identitě v dystopickém světě	149
Identita a (ne)politické dystopie: Od regulace obyvatel	
k ekologii	157
Identita v (ne)souladu s vládnoucím režimem	163
Kyberpunk a (anti)kapitalistická dystopie aneb neměli	
soudruzi pravdu?	169
Dieselpunk a jeho projevy v literatuře	173
Kořeny dieselpunku a mnohost žánrových definic	177
Pára a nafta: Prostupnost žánrových variant steampunk	
a dieselpunk	182
Estetika a časové vymezení	184
Noir, válka a mír – tři druhy dieselpunku	192
Existuje v české literatuře dieselpunk?	196
Svalová vlákna chodících tanků:	
Bohumil Dobrovolný – český předchůdce dieselpunku	198
Projevy dieselpunku v současné české literatuře	200
Charlie Parker Petra Schinka	200
Fantastický agent Kovář: románová série Agent JFK ..	201
České království Jana Kotouče	203
Poválečná alternativní historie Jana Poláčka	203
Franta Pérák: český superhrdina očima	
Petra Stančíka	204
Fantasy dieselpunk: Díla mimo science fiction	206
Projevy dieselpunku v současné ruské literatuře	210

Polský dieselpunk Jakuba Różalského	212
Osamělí dieseláci: Dieselpunk v dalších zemích	213
Z cizích planet na Zemi, z budoucnosti do dějin	
(slova závěrem)	215
Komunistickému vesmíru vstříc: Společné motivy vesmírných utopií a propaganda jako odraz kolektivního vědomí a kolektivní paměti	219
Pro, nebo proti? Dystopie a identita	224
Dieselpunk: Na hranici utopického a dystopického	226
Časová osa psaní o totalitarismu: fantastická literatura jako odraz společenských nálad	227
Naznačení dalších možných směrů budoucího bádání ...	231
Prameny	233
Primární literatura	233
Sekundární literatura	237
Články v periodikách	247
Internetové zdroje	247
Prameny osobní povahy	252
Audiovizuální prameny	253
Rejstříky	254
Jmenný rejstřík	254
Rejstřík literárních děl	261
Rejstřík filmů	264
Rejstřík literárních žánrů	265
Resumé	267
Přílohy	273